

การศึกษาพัฒนาการของแบบ เรียนประกอบภาพของไทย

นางสาว เยาวนันท์ เขกฐรัตน์

004057

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาโสตทัศนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๔

I 1545003X

A STUDY OF THE DEVELOPMENT OF THAI ILLUSTRATIVE TEXTBOOKS

~~Miss Yaowan Chettrath~~

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education

Department of Audio - Visual Education

Graduate School

Chulalongkorn University

1981

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาพัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย

โดย

นางสาว เยาวนันท์ เขมฐรัตน์

ภาควิชา

โสตทัศนศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา

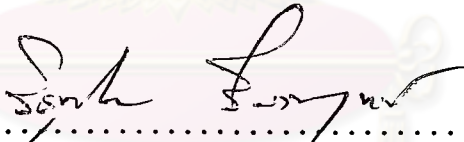
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศุภร สุวรรณาศรัย

อาจารย์ อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง

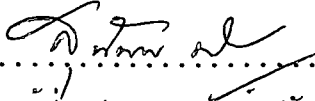
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

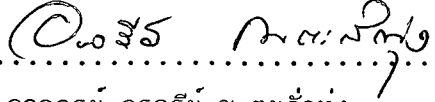

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประดิษฐ์ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิรุทธิ์ สีลาพฤทธิ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศุภร สุวรรณาศรัย)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนันท์ ปัทมาคม)

..... กรรมการ
(อาจารย์ อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑.๑ สมัยก่อนมีการพิมพ์ ถึงเริ่มมีการพิมพ์ในรัชกาลที่ ๓. เริ่มตั้งแต่ สมัยอยุธยา มาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ แบบเรียนประกอบภาพของไทยคือ ตำราที่จัดทำขึ้นเป็น สมุดข่อย มีภาพเขียนประกอบ ภาพประกอบแบบเรียนสมัยนี้ เป็นภาพสองมิติคือ มีเส้น และสี ไม่มีแสงเงา การจัดภาพเป็นแบบดั้งเดิมคือ ให้ภาพต่าง ๆ ซ้อนกันอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม

๑.๒ สมัยเริ่มระบบโรงเรียนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราช ถึงสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ สมัยนี้มีการพิมพ์แล้ว แบบเรียนประกอบภาพรุ่นแรก ๆ มีการพิมพ์ปกในซึ่งมีลวดลายเป็นกรอบสำหรับภาพประกอบในเล่ม ส่วนใหญ่เป็นภาพเขียนลายเส้น ขาวดำ มีขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นภาพตกแต่งมากกว่าที่จะใช้อธิบายเนื้อหา หรือใช้ประกอบ เนื้อหา เมื่อมีประกาศตั้งกระทรวงธรรมการแล้ว ภาพประกอบหนังสือแบบเรียนจึงได้พัฒนาขึ้น เป็นประเภทภาพอธิบายเนื้อเรื่องแทบทั้งสิ้น ที่เป็นภาพตกแต่งยังคงมีบ้าง ลักษณะภาพประกอบ สมัยนี้ยังคงเป็นภาพเขียนลายเส้นขาวดำ ส่วนใหญ่มีขนาดตั้งแต่ $\frac{๑}{๔}$ - $\frac{๑}{๒}$ หน้า และเริ่มใช้ภาพเขียนสามมิติตามแบบอย่างภาพของตะวันตก ปลายสมัยนี้ภาพประกอบแบบเรียนที่เป็นภาพถ่ายเริ่มมีปรากฏในหนังสือบางเล่ม แต่มักเป็นหนังสือแบบเรียนระดับมัธยม

๑.๓ สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึงหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๐๓ ภาพประกอบในระยะต้นของสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นภาพเขียนขาวดำ ใช้อธิบายเนื้อหาโดยเฉพาะบ้าง และใช้เป็นภาพประกอบเรื่องโดยทั่วไปบ้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา มีการพิมพ์ภาพสีประกอบแบบเรียนอย่างสวยงาม ขนาดของภาพประกอบก็ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะแบบเรียนระดับประถม มักมีภาพประกอบตั้งแต่ $\frac{๓}{๔}$ หน้า จนถึงเต็มหน้า ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ มีการเปลี่ยนแปลงรูปเล่มใหม่ในการพิมพ์แบบเรียนชุดนั้นใดกัว่าหน้า โดยรูปเล่มเปลี่ยนจากลักษณะแนวตั้งมาเป็นแนวนอน ตัวหนังสือมีขนาดใหญ่กว่าเดิม ภาพประกอบมีอยู่ทุกหน้า และมีหลายสี เป็นภาพประกอบเรื่อง และอธิบายเนื้อหาสำหรับแบบเรียนตามหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๐๓ ปรากฏว่าสำนักพิมพ์เอกชนได้นำเอาวิธีการจัดหน้า และภาพประกอบของ

หนังสือแบบเรียนชุดชั้นใดก้าวหน้าไปใช้ ทางกรมวิชาการพยายามใช้เทคนิคใหม่คือ ถ่ายภาพชุดมาประกอบแบบเรียนทั้งเล่ม แต่คุณภาพการพิมพ์ไม่คมชัด หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา การพิมพ์แบบเรียนทั้งของรัฐและเอกชนได้พัฒนาขึ้น โดยเปลี่ยนมาใช้เครื่องพิมพ์ระบบออฟเซ็ท และใช้เทคนิคถ่ายสกรีนซ้อนกันลงบนภาพลายเส้น ทำให้ได้ภาพที่ชัดเจน

๑.๔ สมัยเริ่มใช้หลักสูตรการศึกษาใหม่ พุทธศักราช ๒๕๒๑ แบบเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเนื้อหา ส่วนรูปแบบยังคงเดิม

๒. จากแบบสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของครู และนักเรียนระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษา ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าแบบเรียนของกรมวิชาการจำเป็นต้องปรับปรุงด้านรูปแบบ โดยเพิ่มจำนวนของภาพประกอบ สร้างความน่าสนใจของภาพประกอบ และเลือกใช้ภาพประกอบที่ทันสมัย นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะว่ากรมวิชาการควรจัดเก็บเล่มหนังสือแบบเรียนให้แข็งแรงกว่าที่เป็นอยู่ และบริษัทเอกชนควรลดราคาหนังสือให้ต่ำลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Findings

1. Finding from the studying and interviewing was that the development of Thai Illustrative Textbooks could be divided into four periods according to social changes in Thailand.

1.1 Pre-printing Age. This period was from the beginning of the Ayutthaya foundation to early days of the Rattanakosin era. Thai illustrative textbooks made into the so-called "Samut'Koi". Appeared in these books were two-dimensional pictures with lines and colours without light and shades. The picture arrangement during this period was old style with pictures piled up in the same square frame.

1.2 Schooling Under Absolute Monarchy Age. It was the period prior to the revolution in 1932. During this period, printing had already been introduced with pictures mostly in black and white sketching. But the illustrations were for decoration rather than explanation. In later days, when the Ministry of Education was established, pictures in textbooks mostly served as explanation devices. The pictures however still appeared in forms of black and white sketching with the size of a quarter up to half of a page. At the end of the absolute monarchy, dimensions of pictures in textbooks were copied from the Western country. Some of the pictures in secondary level textbooks were photographic works.

1.3 Revolutionary Age - The 1960 Curriculum At the most pictures were beginning of this period, still in forms of black and white sketching which served as explanation of the lessons.

Since 1937, there were colour pictures printing which expansion of picture size, especially for elementary level, most illustrations were three quarters of the size of a page, or even in full page.

In the year 1943, the "Progressive Steps" (Bandai Kao Nah) textbooks were first published. The format drastically changed from the vertical to horizontal with bigger size of letters and illustrations in every page. The pictures were colourful, narrative and explanatory.

Textbooks of the 1960 Curriculum, many private publishers had apparently copied style from the "Progressive Steps". The ministry of Education's Technical Department used new technique that was introducing photo graphic works in most textbooks but the printing quality was not good enough.

Since 1966, with advanced printing techniques, most of public and private publishers have used offset printing system and introduced other printing techniques to improve printings.

1.4 The new era of the 1978 curriculum

The new textbooks have been changed in content, while formats and designs of the books remained undeveloped.

2. The readers suggested that the textbooks of the Ministry of Education's Technical Department needed improvement in all aspects particular emphasis on the number of pictures, their attraction and modernity.

Besides, the Technical Department of the Ministry of Education should to improve the binding of textbooks and the price of the private textbooks should be reduced.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่ายและหลายคน โดยเฉพาะเพื่อน ๆ และน้อง ๆ ที่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณ และขอบคุณอย่างลึกซึ้งและจริงใจไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เยาวนันท์ เชษฐรัตน์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จตุรพักตรพิมานมหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
รายการภาพประกอบ	ซ
รายการตำราประกอบ	ฌ
บทที่	

๑ บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
ขอบเขตของการวิจัย	๕
ข้อตกลงเบื้องต้น	๖
คำจำกัดความในการวิจัย	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๗
วิธีดำเนินการวิจัย	๗

๒ การศึกษาพัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย

ความหมายของแบบเรียน	๙
ความหมายของภาพประกอบ	๑๑/
ประเภทของภาพประกอบ	๑๒/
การจัดรูปเล่มและภาพประกอบหนังสือที่ถูกต้อง	๒๔
บทสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงาน เกี่ยวกับการจัดทำแบบเรียนประกอบภาพของไทย	๔๔
ความเป็นมาของแบบเรียนไทย	๕๑
สมัยที่แบบเรียนทำหน้าที่เสมือนหลักสูตร	๕๑
สมัยที่แบบเรียนถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือของหลักสูตร	๕๗

พัฒนาการของภาพประกอบแบบ เรียงไทย	๖๕
สมัยก่อนมีการพิมพ์จนถึง เริ่มมีการพิมพ์ในรัชกาลที่ ๓	๖๖
สมัย เริ่มระบบโรงเรียน ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชจนถึง	
สมัย เปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕	๗๒
สมัย เปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึง	
หลักสูตรการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๐๓	๘๐
สมัย เริ่มใช้หลักสูตรการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑	๘๕
๓ สรุปผลการวิจัยอภิปรายและข้อเสนอแนะ	
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๘๘
วิธีดำเนินการวิจัย	๘๘
สรุปผลการวิจัย	๙๑
อภิปรายผลการวิจัย	๙๓
ข้อเสนอแนะ	๙๕
ภาคผนวก	๙๗
บรรณานุกรม	๑๔๖
ประวัติผู้เขียน	๑๕๑

รายการภาพประกอบ

หน้า

๑.	ภาพรูปถ่ายที่พิมพ์โดยใช้สกรีนเนื้อละเอียดมากน้อยต่าง ๆ กัน	๑๖
๒.	ภาพเปรียบเทียบสกรีนในภาพที่พิมพ์ด้วยระบบเลตเตอร์เพรสและกราฟัวร์	๑๗
๓.	ภาพแสดงวิธีการย่อ หรือขยายภาพในการพิมพ์	๓๐
๔.	ภาพตัวอย่างการจัดหน้าหนังสือ	๓๘
๕.	ภาพปกหนังสือแบบเรียน เรื่องข้าวที่เรากิน	๗๔
๖.	ภาพประกอบประเภทตกแต่งภายในเล่มหนังสือแบบเรียน	๗๔
๗.	ภาพปกหนังสือ วิชาความรู้ เรื่องตัวของเรา	๗๕
๘.	ภาพประกอบในเล่มของหนังสือวิชาความรู้ เรื่องตัวของเรา	๗๕
๙.	ภาพปกหนังสือแบบสอนอ่านใหม่ เล่ม ๖	๗๕
๑๐.	ภาพประกอบในเล่มหนังสือแบบสอนอ่านใหม่ เล่ม ๖	๗๕
๑๑.	ภาพปกหนังสืออ่านชุดชั้นใดก้าวหน้า	๘๑
๑๒.	ภาพประกอบในเล่ม ของหนังสือชุดชั้นใดก้าวหน้า	๘๑
๑๓.	ภาพประกอบในเล่ม ของหนังสือ เรื่องลูกสัตว์ต่าง ๆ	๘๒
๑๔.	ภาพประกอบในเล่มชนิดที่เป็นภาพถ่าย	๘๔
๑๕.	ภาพเปรียบเทียบภาพประกอบในเล่ม ของหนังสืออ่าน เรื่องชะลอหลังยาว และอุดม เด็กดี	๘๔

รายการตารางประกอบ

หน้า

- ตารางที่ ๑ ผลการวิเคราะห์คะแนนแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาพประกอบและ ๕๗
รูปเล่มของหนังสือแบบ เรียนของกรมวิชาการและ เอกชนของ
ตัวอย่างประชากรทุกสถานภาพ โดยรวมทั้ง ๔ ภาค
- ตารางที่ ๒ ผลการวิเคราะห์คะแนนแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาพประกอบและ.....๑๐๐
รูปเล่มของหนังสือแบบ เรียนของตัวอย่างประชากรแต่ละ
สถานภาพใน เขตจังหวัดภาคเหนือ
- ตารางที่ ๓ ผลการวิเคราะห์คะแนนแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาพประกอบและ ๑๐๗
รูปเล่มของหนังสือแบบ เรียนของตัวอย่างประชากรแต่ละ
สถานภาพในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ตารางที่ ๔ ผลการวิเคราะห์คะแนนแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาพประกอบและ ๑๑๓
รูปเล่มของหนังสือแบบ เรียนของตัวอย่าง ประชากรแต่ละสถานภาพ
ในเขตจังหวัดภาคกลาง
- ตารางที่ ๕ ผลการวิเคราะห์คะแนนแบบสอบถาม เกี่ยวกับภาพประกอบและ ๑๑๔
รูปเล่มของหนังสือแบบ เรียนของตัวอย่างประชากรแต่ละสถานภาพ
ในเขตจังหวัดภาคกลาง